

РОЗВИТОК ЛОГІСТИКИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Розглянуто дискусійні аспекти щодо визначення поняття логістики, визначено місце логістики в загальній системі управління підприємством

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку ринкової економіки виникає потреба досягнення підприємством стабільності на ринку та закріплення його позицій серед конкурентів. Вирішення цієї проблеми пов'язане із формуванням власної ринкової стратегії, проведенням постійних маркетингових досліджень, моніторингу мікро – і макросередовища фірми та вироблення певної моделі поведінки, що дасть змогу розвиватись та освоювати нові ринкові сегменти.

Для підприємства дуже важливим є раціональне підприємництво, що означає вдало організовану в часі і просторі комерційну діяльність, яка забезпечується відповідним механізмом та технологією його розвитку. Саме підприємство можна розглядати як логістичну систему, оскільки в широкому розумінні логістика охоплює всі процеси, забезпечуючи планування, регулювання, управління і контроль. Проблема полягає в тому, що в практичній діяльності українських підприємств логістичним підходам надається неналежне значення, тому особливої актуальності набуває проблема пошуку шляхів розвитку логістики на підприємстві.

Мета дослідження. Узагальнити наукову думку щодо визначення категорії "логістика", дослідити сутність логістики в економічному, управлінському та оперативно-фінансовому аспекті, охарактеризувати основні періоди становлення логістики як науки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Різним аспектам теорії і практики логістики присвячено праці таких вітчизняних учених, як Л.В. Балабанова, М.А. Окландер [12], М.С. Дороніна, Н.І. Чухрай та ін. Вагомий внесок зробили такі науковці СНД як А.М. Гаджинський [3], Б.А. Анікін [1], А.І. Семененко, І.Е. Тишбаєв, В.І. Сергєєв [13], і фахівці інших країн, зокрема, Д. Бауерсокс, Д. Клосс, Дж. Хескетт та ін. Разом з тим, останніми роками науковцями уточнюється, розширюється та набуває нового вигляду трактування поняття "логістика".

В своїх працях М.А. Окландер наголошує: "Для досягнення мети логістики потрібна інтеграція компонентів логістичної системи підприємства, що повинна здійснюватись у трьох напрямках. По-перше, у функціональних сферах логістики її компоненти повинні бути інтегровані на основі загальних витрат. По-друге, фізичний розподіл, підтримка виробництва і постачання в одному логістичному зусиллі повинні бути скоординовані в єдиний матеріальний потік. По-третє, логістична політика повинна бути взаємопов'язана з усіма іншими частинами економічної політики підприємства".

Вагомий внесок у розвиток логістики вніс Є. Крикавський, який розглядає логістику як науку про оптимальне управління матеріальними, інформаційними та фінансовими потоками в економічних адаптивних системах із синерічними зв'язками [10]. Так, на думку А. Роднікова логістика – це наука про планування, контроль і управління транспортуванням, складуванням і іншими матеріальними та нематеріальними операціями, які виконуються в процесі руху сировини і матеріалів до виробничого підприємства, внутрішньозаводської переробки сировини, матеріалів та напівфабрикатів, доведення готової продукції до споживачів у відповідності з інтересами і вимогами останнього, а також передачі, збереження й обробки відповідної інформації [15].

На думку Б. Анікіна логістика – це наука управління матеріальними потоками від первинного джерела до кінцевого споживача з мінімальними витратами, пов'язаними з рухом товарів і потоком інформації, що їх обслуговує [1].

Викладення основного матеріалу. На сьогодні у закордонній і вітчизняній літературі немає єдиного визначення логістики. Багатоманітність визначень поняття логістики пов'язана насамперед з тим, що еволюціонувала сама концепція логістики, тому як саме визначення, так і об'єкти дослідження логістики змінювалися й уточнювалися з розвитком ринкових відносин. Найбільш розповсюдженими є дві точки зору щодо етимології поняття "логістика". За однією із них термін "логістика" походить від грецького *logistikos* – обчислювати, міркувати [14, с. 87], за другою – від французького *loger* – постачати [6, с. 5]. Однак зустрічаються й інші версії, зокрема, від древньогерманського *laubja* – склад, зберігання [6, с. 7]. Історично склалися два принципово різних науково-практичних напрямки розвитку логістики – у військовій справі й у математиці [6, с. 7-8]. Друге трактування терміну "логістика" у значенні математичної логіки використані в роботах знаменитого німецького математика Г. Лейбніца (1646 – 1716). Це значення терміну було закріплено на філософському конгресі в Женеві в 1904 р. [9, с. 10].

Як й інші методи прикладної математики (дослідження операцій, математична оптимізація сільової моделі й ін.), логістика поступово стала переходити з військової області до сфери господарської практики. У такий спосіб логістика одержала інший напрям розвитку – економічний. Сьогодні у підприємницькій діяльності та економічній і науковій літературі зарубіжні фахівці виділяють два принципових напрямки у визначенні логістики. Один з них пов'язаний з функціональним підходом до руху товарів, тобто управління всіма операціями товароруху, які необхідно виконувати при поставці товарів від постачальника до споживача [18, с. 282]. Інший напрям характеризується більш широким підходом, крім управління товарорухом, він включає аналіз ринку постачальників і споживачів, координацію попиту та пропозиції на ринку товарів і послуг, а також здійснює гармонізацію інтересів учасників процесу руху товарів [18, с. 282].

Неважко помітити ряд аспектів, через призму яких розглядається логістика. Найбільшого поширення набули управлінські, економічні і оперативно-фінансові аспекти. Так, професор Г. Павеллек і співробітники Національної ради США по управлінню матеріальним розподілом, визначаючи суть логістики, акцентують увагу на управлінському аспекті. Логістика, на їх думку – це планування, організація і контроль потоку матеріальної продукції і відповідного йому інформаційного потоку, що поступає на підприємство, обробляється там і залишає це підприємство [1, 3].

Багато фахівців в досліджуваній області, у тому числі французькі, віддають перевагу економічній стороні логістики і трактують її як "...сукупність різних видів діяльності з метою отримання з найменшими витратами необхідної кількості продукції у встановлений час і у встановленому місці, в якому існує конкретна потреба в цій продукції". У довіднику, випущеному компанією "Данзас" (однією з найбільших німецьких транспортно-експедиторських фірм), логістика визначається як деяка система, вироблена для кожного підприємства з метою оптимального, з точки зору отримання прибутку, прискорення руху матеріальних ресурсів і товарів усередині і поза підприємством, починаючи від закупівель сировини і матеріалів, проходження їх через виробництво і закінчуючи постачаннями готових виробів споживачам, включаючи ту, що зв'язує ці завдання в інформаційну систему.

Деякі визначення логістики відбивають як управлінський, так і економічний аспекти. Найбільш типова в цьому відношенні характеристика логістики, дана професором Пфолем (Німеччина), який пов'язує в єдине процеси планування і контролю руху матеріальних цінностей із скороченням витрат на їх переміщення і інформаційне забезпечення.

У ряді визначень логістики підкреслюється її оперативно-фінансовий аспект. У них трактування логістики виходить з часу розрахунку партнерів по угоді і діяльності, пов'язаній з рухом і зберіганням сировини,

напівфабрикатів і готових виробів в господарському обороті з моменту сплати грошей постачальникові до моменту отримання грошей за доставку кінцевої продукції споживачеві.

У відмічених вище трактуваннях логістики справедливо виділяються ті або інші її сторони, проте випускається з уваги найважливіший, на нашу думку, аспект логістики – можливість впливати на стратегію корпорації і на створення нових конкурентних переваг фірми на ринку, тобто на її кінцеву мету. Пропонується розглянути тлумачення поняття "логістика" у табл. 1.

Таблиця 1. Різні тлумачення поняття "логістика"

Автор, джерело	Визначення
Аникин Б.А. [1, с. 327]	Логістика – наука про планування, організацію, управління, контроль і регулювання переміщення матеріальних та інформаційних потоків у просторі і в часі від їхнього первинного джерела до кінцевого споживача.
Виговський Г.М., Бородкіна Н.О., Рудківський О.А. [2, с. 7]	Логістика – наука управління матеріальними потоками від первинного джерела до кінцевого споживача з мінімальними витратами, пов'язаними з товарорухом і стосовно до нього потоком інформації.
Гаджинский А.М. [3, с. 432]	Логістика – напрямок господарської діяльності, який складається з управління матеріальними потоками у сферах виробництва та обігу. Логістика – міждисциплінарний науковий напрямок, безпосередньо пов'язаний з пошуком нових можливостей підвищення ефективності матеріальних потоків.
Гордон М.П. [4, с. 144]	Логістика – міждисциплінарний науковий напрямок, безпосередньо пов'язаний з пошуком нових можливостей підвищення ефективності матеріальних потоків.
Гурч Л.М. [5, с. 4]	Логістика – це процес управління виробництвом, рухом і збереженням матеріалів та товарів, а також супутніми інформаційними потоками за допомогою організації каналів товароруху, причому поточні й майбутні витрати мінімізуються за умови високоефективного виконання і доставки замовлень.
Кальченко А.Г. [6, с. 10]	Логістика залежно від її сучасного рівня розвитку є комплексним (системним) методом розробки стратегій і механізму оптимізації господарчих зв'язків на основі міжфірмених чи міжфункціональних економічних компромісів.
Крикавський Є.М. [10, с. 160]	Логістика – це наука про оптимальне управління матеріальними, інформаційними та фінансовими потоками в економічних адаптивних системах із синергічними зв'язками.
Magee J.F., Soracino W.C., Rosenfield D.B. [22]	Логістика – це мистецтво управління потоком матеріалів і продуктів від зовнішнього джерела до споживача.
Окландер М.А. [12, с. 5]	Логістика – це концепція, інтегрована функція (існує у формі логістичної системи), наукова дисципліна про управління потоками в мікроекономічних системах.
Пономарьова Ю.В. [14, с. 9]	Логістика – теорія і практика управління матеріальними і пов'язаними з ними інформаційними потоками.
Родников А.Н. [15, с. 251]	Логістика – наука про планування, контроль і управління транспортуванням, складуванням та іншими матеріальними і нематеріальними операціями, здійснюваним у процесі доведення сировини і матеріалів до виробничого підприємства, внутрішньозаводської переробки сировини, матеріалів і напівфабрикатів, доведення готової продукції до споживача з врахуванням інтересів та вимог останнього, а також передачі й обробки відповідної інформації.
Смехов А.А. [17, с. 197]	Логістика – новий науковий напрямок, учення про планування, управління і спостереження (відстеження) під час переміщення матеріальних та інформаційних потоків у виробничих і енергетичних системах.
Тридід О.М. [18, с. 566]	Логістика – алгоритмом перетворення ресурсів у готову продукцію відповідно до попиту.
Федоров Л.С. Шуйская А.В., Савари Т.И. [19, с. 20]	Логістика – вдосконалення управління рухом матеріальних потоків від первинного джерела сировини до кінцевого споживача готової продукції і пов'язаних з ними інформаційних і фінансових потоків на основі системного підходу і економічних компромісів з метою досягнення синергічного ефекту.
Юнеман Р. [21, с. 512]	Логістика – це наукове учення про планування, управління і контроль потоків матеріалів, енергії та інформації в окремих видах підприємництва.

Аналізуючи дані таблиці 1 можна зробити висновок, що найбільшого поширення набули управлінські, економічні й оперативно-фінансові аспекти трактування логістики. Також можна відмітити, що одна група авторів трактує поняття логістики як – напрям господарської діяльності, який полягає в управлінні матеріальними потоками в сферах виробництва. Інша група авторів розглядає логістику як міждисциплінарний науковий напрям, безпосередньо пов'язаний з пошуком нових можливостей підвищення ефективності матеріальних потоків. Зарубіжні автори частіше трактують логістику як процес управління рухом і зберіганням сировини, компонентів готової продукції в господарському обігу з моменту сплати грошей постачальникам до моменту отримання грошей за доставку готової продукції споживачу [13, с. 22]. Таким чином, можна зробити висновок, що більшість вчених зв'язує сутність логістики з виконанням функцій менеджменту матеріальних і інформаційних потоків від джерела сировини до місць споживання готової продукції.

Аналіз визначень логістики дає змогу окреслити такі загальні риси поняття логістики:

- часово-просторова трансформація предмета потоків;
- інтеграція функцій менеджменту логістичних процесів;
- супроводження потоків товарів потоками інформації;
- орієнтація на критерій ефекту і ринкової корисності, пов'язаної з реалізацією поставок;
- критерій раціоналізації структури витрат [8].

Основним практичним завданням логістики є забезпечення споживача необхідними товарами в необхідній кількості в потрібний час в потрібне місце з мінімальними витратами, що виникають з рухом та зберіганням матеріалів і товарів, при потрібній якості обслуговування певних споживачів [6, с. 231]. Формування теорії логістики здійснювалось за рахунок поступового синтезу чотирьох концепцій [8, с. 62]:

Аналізу загальних витрат. Концепція аналізу загальних витрат (метод "TDC" – total distribution cost, "принцип однієї парасольки") включає всі витрати, обумовлені виконанням логістичних операцій. Було доведено, що в деяких випадках, зростання транспортних

витрат при повітряних перевезеннях порівняно з наземним чи морським транспортом перебивається економією на інших елементах витрат (зберігання, навантаження, перевантаження та ін.), що веде до зниження загальних витрат.

Системного підходу. Реалізація концепції аналізу загальних витрат привела до розуміння того, що мета логістики може бути досягнута тільки в результаті використання концепції системного підходу. Підприємство починає розглядатися як виробнича система, що складається із певної кількості достатньо автономних підсистем, кожна з яких, в свою чергу, є системою (маркетинг, менеджмент, логістика, фінанси та ін). Взаємозв'язки між фазами матеріального потоку, з однієї сторони, і цільова спрямованість такого потоку, з іншої, обумовили створення логістичної системи. В її рамках забезпечується об'єднання та координація взаємопов'язаних фаз матеріального потоку, контролюються всі аспекти, що мають відношення до переміщення та зберігання матеріалів і продуктів у постачанні, виробництві, фізичному розподілі, вирішуються конфлікти, за рахунок чого досягається мета логістики.

Покращення сервісу. Кожний різновид сервісу обладнання характеризується певним набором операцій, величиною витрат, стандартом якості. Концепція покращення сервісу стала потужним імпульсом розвитку та широкого розповсюдження концепції логістики. Вдосконалення логістичної системи стало досягатися за рахунок мінімізації загальних витрат і покращення сервісу обладнання.

Увага до каналів фізичного розподілу. З'явилися рекомендації щодо реорганізації структури управління підприємством. Виник новий підхід організаційного вдосконалення управління матеріальним потоком у сфері розподілу товарів – "управління фізичним розподілом" (physical distribution management).

Для підприємств, що випускають широкий асортимент виробів, обслуговують велику кількість

Таблиця 2. Періоди становлення логістики як науки

Періоди	Сутність
Фрагментації (1920-1950рр.)	Становлення засад логістики, а також формування інструментів управління матеріальними потоками та зниження загальних витрат.
Становлення (1950-1970 рр.)	Розвиток логістики як складової маркетингу, пошук нових шляхів зниження витрат виробництва і збуту, за умови розвитку комп'ютерних та інформаційних технологій.
Розвитку (1970-1980рр.)	Пошук нових шляхів зменшення їх систем і застосування принципів промислової логістики та філософії комплексного управління витратами у виробництві і збуті на основі концепції бізнес-логістики, а також розповсюдження логістичного управління якістю.
Інтеграції (1980-до сьогодні)	Об'єднання логістичних операцій підприємства та його логістичних партнерів у повний логістичний ланцюг (закупівля – виробництво – збут), а також управління матеріальними та супроводжуваними потоками, створенням міжнародних логістичних систем, масове застосування сучасних логістичних технологій.

Оскільки, в економічній літературі можна зустріти кілька підходів до виділення етапів розвитку логістики [10, 18], тому, розглядаючи їх, неважно помітити, що основна відмінність полягає в різному ступені деталізації періодів розвитку логістики, при цьому всі зазначені підходи дають змогу простежити зміну концептуальних підходів до логістики. Сьогодні значення логістики стає актуальним на підприємстві. Водночас більшість країн, серед яких і Україна, все ще перебувають у фазі фрагментарної логістики.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сьогодні здійснюються спроби подальшого розширення сфери застосування логістики шляхом виділення як об'єктів її дослідження – енергетичних, трудових та інших, які здійснюються в економічних системах. Однак, тут можна погодитися з В.І. Сергєєвим, який зазначає, що "розширення об'єктної сфери логістики припустиме лише тоді, коли до нового об'єкта можна застосувати ту ж методологію,

територіально відокремлених споживачів і мають розвинуту розподільчу мережу, пріоритетом структурних змін вважалась фіксація зусиль на зменшенні витрат, що виникають в каналах фізичного розподілу. Акцент пропонувалося зробити на зменшенні надлишкових товарних запасів, використанні прогресивних видів тари, раціональному розміщенні фірмових магазинів, станцій технічного обслуговування, гарантійних майстерень, регіональних складських комплексів, виборі найкращих маршрутів руху і транспортних засобів. Це ставало важливим як з точки зору економізації поставок, так і для забезпечення високого стандарту якості сервісу.

У рамках відділу управління фізичним розподілом (physical distribution management department) – новий інтегрований підрозділ – малося на меті об'єднати операції, пов'язані з рухом і зберіганням товарно-матеріальних цінностей, які виконуються в "економічному просторі" між зберіганням готової продукції на території підприємства і сферою споживання.

В останні роки серед західних фахівців у сфері логістики домінує точка зору про те, що в сучасних умовах виробництва удосконалення управління матеріального потоку з орієнтацією тільки на мінімізацію витрат вже не відповідає нагальним потребам. На думку фахівців, управління матеріальним потоком стає оптимальним лише тоді, коли воно базується на логістичній концепції, що тісно пов'язана з активною ринковою стратегією. Таким чином, логістика має бути направлена перш за все на споживача, намагаючись максимально задовольнити його попит [6, с. 10].

Існує декілька підходів до виділення історичних етапів розвитку теорії логістики. У спеціальній літературі можна зустріти різноманітні думки відносно етапів розвитку теорії логістики. Одні виділяють три періоди, другі – чотири, треті – п'ять. При цьому кожний етап характеризується відповідними концептуальними підходами формування систем товароруку. Розглянемо один з підходів [2, 14], який складається з чотирьох періодів становлення логістики (табл. 2).

методи, прийоми дослідження і менеджменту, що і до матеріального потоку" [13, с. 37]. На нашу думку, логістика – це управління рухом товарів від виробника до споживача з найменшими затратами на закупівлю, виробництво, збут продукції належної якості і в необхідній кількості.

Як науковий напрям, логістика і далі розширює межі свого застосування. На сьогодні вона виділилася в спеціальну дисципліну, тісно пов'язану з математикою, кібернетикою, статистикою та певними економічними науками. Теоретичні положення і конкретні рекомендації логістики активно впроваджуються в практичну діяльність підприємств у багатьох країнах. У прикладній сфері зворотна віддача виявляється у відчутному економічному ефекті, за рахунок скорочення витрат і часу в сферах виробництва.

До логістики як наукової основи управління поточковими процесами звертаються не тільки у промисловості, торгівлі і на транспорті, але також у сфері

послуг, банківської і страхової справи, організації після продажного сервісу, у комунальному господарстві, у сфері туризму та інших областях діяльності. Таким чином, важливим для сучасного підприємства стає розгляд логістики з позиції функціонування логістичної системи, її формування, які логістичні витрати при цьому виникають, їх склад, класифікація, та методи їх мінімізації з досягненням поставленої мети та отриманням прибутку підприємством. Ці питання пропонується розглянути у наступних дослідженнях.

Список використаної літератури:

1. *Аникин Б.А.* Логістика / під ред Б.А.Аникина. – М.: ИНФРА-М, 1998. – 327 с.
2. *Виговський Г.М., Бородіна Н.О., Рудківський О.А.* Логістика / Г.М. Виговський, Н.О. Бородіна, О.А. Рудківський. – Ж.: ЖДТУ, 2009. – 124 с.
3. *Гаджинский А.М.* Логистика / А.М. Гаджинский. – 11-е изд., перераб. и доп. – М.: Дашков и К, 2004. – 432 с.
4. *Гордон М.П.* Рынок и логистика / М.П. Гордон. – М.: Экономика, 1993. – 144 с.
5. *Гурч Л.М.* Логістика / Л.М. Гурч. – К.: ДП "Видавничий дім "Персонал", 2008. – 560 с.
6. *Кальченко А. Г.* Логістика: Підручник – К.: КНЕУ, 2003. – 284 с.
7. *Карпенко О.А., Петунін А.В.* Трансформаційні перетворення логістики у часі як наукової думки / О.А. Карпенко, А.В. Петунін // Управління проектами, системний аналіз і логістика: Науковий журнал, 2009, № 6. – С. 67-69.
8. *Кобзева К.В.* Теоретичне обґрунтування становлення логістики як науки / К.В. Кобзева // Економіка. Менеджмент, Підприємництво. Збірник наукових праць: Луганськ: СНУ ім. В.Даля, 2007. – № 18. – С. 61-66.
9. *Котлер Ф.* Основы маркетинга: Пер.с англ. / Ф.Котлер – М.: Прогресс, 1990. – 736 с.
10. *Крикавський Є.М.* Логістика підприємства / Є.М. Крикавський – Львів. "Львівська політехніка", 1996. – 160 с.
11. *Ламбен Ж.-Ж.* Стратегический маркетинг. Европейская перспектива / пер.с фр. / Ж.-Ж.Ламбен – М.: Наука, 1996. – с. 589.
12. *Окландер М.А.* Логістика / М.А. Окландер. – К.: ЦУЛ, 2008. – 346 с.
13. Под ред. Л.Б. Миротина и В.И. Сергеева Основы логистики : – М.: Инфра-М, 2000. – 200 с.
14. *Пономарьова Ю.В.* Логістика: навчальний посібник: вид.2-ге перероб та доп. / Ю.В. Пономарьова. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – с. 328.
15. *Родников А.Н.* Логистика: Терминологический словарь / А.Н. Родников. – М.: Экономика, 1995. – 251 с.
16. *Скоробогатова Т.Н.* К вопросу о соотношении маркетинга и логистики / Т.Н. Скоробогатова / Вісн.НУ "Львівська політехніка": Збірн.наук.пр. – Логістика, 2003, № 472. – С. 182-187.
17. *Смехов А.А.* Основы транспортной логистики / А.А. Смехов -- М.: Транспорт, 1995. – 197 с.
18. *Тридід О.М., Лазаренкова Г.М., Мішина С.В., Борисенко І.І.* Логістика / О.М. Тридід., Г.М. Азаренкова, С.В. Мішина, І.І. Борисенко – К.: Знання, 2008. – 566 с.
19. *Федоров Л.С., Шуйская А.В. Савари Т.И.* Логистика в капиталистических странах // Экономика и организация материально-технического снабжения. – Вып. 2. – М.: ЦНИИТЭИМС, 1990. – 20 с.
20. *Чорнописька Н.В.* Методичні підходи оцінювання логістичної діяльності підприємства // Вісник Національного університету "Львівська політехніка" – 2008 – № 608.– С. 265-271.
21. *Юнеман Р.* Поток материалов и логистика. / Р. Юнеман – Берлин: Шпрингер, 1989. – 512 с.
22. *Magee J.F., Soracino W.C., Rosenfield D.B.* Logistics Management: Integrating Marketing and Physical Distribution. – New York: John Wiley, 1985.

ГОРШКОВА Людмила Олександрівна – здобувач кафедри менеджменту Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

– логістична діяльність підприємств в забезпеченні якості продукції.